

Pesäpuu ry:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

Pesäpuu ry kiittää Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokuntaa mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi.

Pesäpuu lausuu asiasta keskittyen kuntouttavaan suljettuun laitoshoidon, luvatta sijaishuoltopaikasta poistumiseen, erityisen hoidon toteutukseen ja perhehoidossa tapahtuviin rajoitustoimiin.

Yleistä

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artikla antaa lapselle oikeuden siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja harkitaan ensisijaisesti kaikissa häntä koskevissa päätöksissä. Aina kun tehdään lapseen, lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin vaikuttavia päätöksiä, päätöksenteossa on arvioitava päätöksen mahdollisia (myönteisiä tai kielteisiä) vaikutuksia lapseen tai lapsiin. Lausuttavana olevassa hallituksen esityksessä muutosten ja uudistusten vaikutuksista lapsiin ei ole tehty mielestämme riittävää arviota.

Pesäpuu esittää huolensa siitä, että esitetyillä säännöksillä on pyritty vastaamaan esim. rikoksilla oireilevien ja luvatta sijaishuollosta poistuneiden lasten tilanteeseen lapsen perusoikeuksia äärimmäisen vahvasti rajoittavilla toimenpiteillä. Pesäpuu katsoo, että uudistusehdotusten painopisteenä ei ole riittävästi ennaltaehkäisy ja kuntoutus. Uudenlaisten sijaishuoltoyksiköiden perustamisella riskinä on poislähtämisen kulttuurista vahvistava vaikutus, varsinkin jos palvelutarpeen määrittelyä ei ohjata kansallisesti riittävän tarkasti, yhtenäisesti ja yhdenvertaisesti. Lisäksi sijaishuollon palvelut tulisi tuottaa mahdollisimman lähellä lapsia ja heidän yhteisöjään hyvinvointialueittain, että lasten oikeus läheisiin voisi toteutua täysimääräisesti. Esitys ei huomioi juurikaan lapsen läheisverkoston ja turvallisten ihmissuhteiden merkitystä ja roolia kuntoutumisessa.

Lastensuojelun ja psykiatrian yhteensovitetun yksiköiden kohderyhmästä, työn sisällöistä ja toteuttamisesta tulisi säätää selkeästi ja velvoittavasti, eikä luopua niiden säätämisestä.

Kuntouttava suljettu laitospalvelu

Ehdotetun 49 a §:n mukaan lapsi voidaan sijoittaa kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun, jos lapsi käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja ja sijoittaminen on välttämätöntä lapsen suojelemiseksi omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavalta käyttäytymiseltä sekä hänen tarvitsemiensa kuntouttavien palvelujen ja pitkäjänteisen tuen järjestämiseksi. Ymmärrämme, että Suomen sijaishuollon kentällä on jo pitkään ollut haasteena, että olemassa olevilla sijaishuollon muodoilla ei ole kyetty vastaamaan vakavasti rikoksilla oireilevien lasten tarpeisiin. Kansainvälisessä tutkimuksessa suljettujen laitosten hyödyistä ei kuitenkaan toistaiseksi ole erityisiä näyttöjä. Tämän takia painotamme, että jos kuntouttava suljettu laitospalvelu toteutetaan esitetyn mukaisesti, tulee laitokseen sijoitetun lapsen hoidon ja kuntoutuksen toteutua myös käytännössä vahvasti resursoitulla ja osaavalla henkilöstöllä. Nyt esityksessä painotetun henkilöstön turvallisuus osaamisen lisäksi tarvitaan vahvaa kuntouttavaa ja traumatyöskentelyyn liittyvää osaamista. Suljettu laitospalvelulla on suuri vaikutus sijoitettujen lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, jolloin myös riski näiden oikeuksien loukkauksiin on suuri. Esityksen perusteella jää edelleen tarkentamatta, millaisin hoidollisin perustein lapset ja nuoret valikoituvat esimerkiksi suljettuun kuntouttavaan laitospalveluun, erityisen huolenpidon jaksolle tai muihin yksiköihin. Päätös lapsen sijoittamisesta palveluun on toistaiseksi voimassa oleva, eli päätöksen kesto ei ole rajattu, eikä siitä voi valittaa.

Tämä vaarantaa lapsen tai nuoren oikeusturvan toteutumista. Tähän väistämättä liittyy uhka siitä, että lähellä täysi-ikää oleva nuori laitetaan ”säilöön” siihen asti, kun hän täyttää 18.

Esityksen tulisi vahvemmin sisältää jälkihuoltoon siirtymän ja jälkihuollon sisällön suunnittelun, mikäli lapsen sijoitus kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa päättyy asiakkaan täysi-ikäisyyteen.

On olennaisen tärkeää, että lapset ohjautuvat palveluun, jossa he saavat heidän tarpeisiinsa vastaavaa apua ja kuntoutusta. Esityksen mukaan jopa alle 12-vuotias lapsi voidaan sijoittaa suljettuun laitokseen erityisistä syistä, mutta esitys ei juurikaan täsmennä näitä erityisiä syitä, minkä näemme puutteena.

Pesäpuu yhtyy aikaisemmin esitettyyn huoleen siitä, miten tosiasiallisesti varmistetaan, että psykiatrinen sairaanhoitoa tarvitsevat, vakavilla rikollisilla teoilla oireilevat, lapset saavat tarvitsemaansa hoitoa eikä heitä sijoiteta kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun psykiatristen palveluiden puuttuessa. Yleissopimuksen 24 artiklan nojalla lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista.

Suljettuun yksikköön sijoitettavien lasten osalta on myös huomioitava lapsen mahdollinen vähemmistöasema sekä kulttuurinen ja uskonnollinen tausta. Esityksen perusteella jää jokseenkin epäselväksi, voiko rajoituksen arvioiminen 4kk välein johtaa myös rajoituksen laajentumiseen. Lapsen oikeusturvan kannalta on ongelmallista, jos hänellä ei ole muutoksenhakuoikeutta muuttuvasta rajoituksesta.

Pesäpuu arvioi, että täysin uuden palvelun aloittaessa olisi hyvä keskittää sen tuottaminen yhdelle taholle valtiolliseen ohjaukseen. Palvelukokemuksien ja tulosten arvioimisen jälkeen voisi harkita toiminnan organisoimista esim. YTA alueittain kattavaksi ja saavutettavaksi.

Erityisen huolenpidon jaksot ja sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen

Lastensuojelun keskeinen tehtävä ja eettinen lähtökohta on turvata lapselle ihmissuhteiden jatkuvuus. Nyt esitetyssä sääntelyssä erityisen hoidon jaksolle siirtyvälle lapselle ei turvataisi (velvoiteta pitämään paikkaa) paluuta tuttuun sijaishuoltopaikkaan. Pesäpuun näkemyksen mukaan tämä heikentää lapsen mahdollisuutta pysyä ihmissuhteisiin, kiintymyssuhteisiin ja tulevaisuuden ennakkointiin. Esitämme, että lapsella tulisi olla minimissään oikeus palata ensimmäiseltä erityishoidon jaksolta entiseen sijaishuoltopaikkaan.

Sijaishuoltopaikasta luvatta poistumiseen liittyvät tavoitteet ovat kannatettavia, kuten turvallinen mahdollisimman nopea paluu sijaishuoltoyksikköön tuttujen hoitavien aikuisten tukemana. Toimien ja sääntelyn painopiste on reagoivaa ja ensisijaista olisikin vahvistaa sääntelyä, millä ennaltaehkäistään sijaishuoltopaikasta luvatta poistumista. Enemmän tulisi velvoittaa sijaishuollon toimijoita luvatta poistumiseen liittyvien riskien kartoittamiseen sekä sijaishuoltopaikkaan palaamisen jälkeiseen tukeen ja luvatta poistumiseen liittyvien syiden poistamiseen. Lapsen ja työntekijöidenkin oikeusturvan ja hyvinvoinnin kannalta huolta herättää laajennetut toimivaltuudet kiinniottamiseen, kiinnipitämiseen ja henkilötarkastuksiin liittyen. Riski tilanteen eskaloitumisesta väkivaltaan on ilmeinen, varsinkin kun laitosten henkilökunnalla ei lähtökohtaisesti ole vaadittavaa osaamista em. tilanteiden varalle. Kun lapsella arvioidaan olevan korkea riski itsetuhoisuuteen tai joutuminen hyväksikäytön ja väkivallan uhriksi, tulisi häntä pitää kadonneena henkilönä ja viipymättä saattaa turvaan.

Perhehoitoon liittyvät rajoitustoimet

Pesäpuu ry kannattaa perhekodeille esitettyjä mahdollisuuksia kasvatuksellisen ohjauksen keinoista rajoitustoimina. Niiden ollessa uusia, toteutuksen tueksi tarvitaan perhehoidon toimijoiden kouluttamista, tukea ja konsultointia perhehoitajille, toimien vaikutusten arviointia sekä ennakkollista tiedottamista kasvatuksellisista keinoista lapsille ja läheisille esim. asiakassuunnitelmissa.

Lopuksi

Pesäpuu ry korostaa sijaishuollon kokonaisvaltaista kehittämistä sekä lastensuojelun painopisteen siirtämistä ennaltaehkäiseviin palveluihin ja lapsen omassa elinympäristössä tapahtuvaan työhön. Viimeisten vuosien lainsäädäntötyö on keskittynyt vahvasti lastensuojelun marginaalisiin ryhmiin. Lastensuojelun lainsäädäntöä tulisi kehittää siten, että se turvaa ihmissuhteiden pysyvyyttä, lisää ennakoitavuutta, vähentää lasten kokemaa negatiivista leimaa ja korostaisi ennaltaehkäisevien palveluiden käyttöä.